1775

ПАПКА
ДЛЯ
БУМАГ

А Осмонов
Толубай сынчы

Ин-т языка, литературы и истории
Кир. ФАН СССР
1775

Толубай сынчы

(Экинчи варианты)

„Толубайдай сынчы бол,
Токтогулдай ырчы бол"
(Элден)

Замана кандай кары, кандай карыз,
Заманда учкан сайын түбү терең...
Өткөндөй, унутулган бир күндөрдө,-
Кыргыздан Толубай сынчы чыккан экен.

Толубай деп, Толубай айтып салып келатан бар,
Не билсин ал тилинде таң уландар?...
Суусаган тайтуу тоноп ичкенде –
Сөз кылат, тамашалуу карыялар.

Айылда аңгемелер аз, эми-төрт-төрөө,
Өмүрдү тез тарыза, калың-кубо,
Эскиге ырын кылып даңкка өлтүрүп,
Жандырап көз салмагы байкап кырга.

Жай бүтүп, күз айкап, кыш жакындап
Келгенде куш, бөрү кулун, орбуз тартып...
Кайта албай мында келген кары кызыгардай,
Карылар кайта карайт, талган кайгы..

(ччьъ;) Жаш кезди жакын карып, баркын билип,
Жаштарды алдына алып эркелип,
Толомоңу Толубай айтуу кылып жатат
Эми азыр, элин ырлардай эске келип!

Бул чындык, бир болгон иш алда качан,
Эл турал, азап элден Чыңгыз - Халдан,
Алтайдан Алай чейин Үзгүн кыштан,
Ал кезде Азия, Падыша хандар- келатан.

Азиз хан жер кыдырып күчкө толгон,
Көп жыйнап нечен миң сан, оңдон-солдон,
Кытайдан доо алам деп кыргыз үчүн,
Чабуулга аттанууга ой-ойлогон.

Ой ойлоп, эч чексиз ойго кошуп тынбай,
Ааламдын кучагына батпай, сыйбай,
Сайрамдын салтанаттуу ырчыларды,
Калкына жар~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ чакырткан мына-мындай:

" ~~[illegible]~~ Көп кечип, ашуу ашып тоо түрүүгө,
Кабландай кайра тартпай тоо сүрүүгө,
Сынчылар сындап тайбай Тулпар тапсын,
~~[illegible]~~ Намызга, ~~[illegible]~~ кан сапарга мен минүүгө.

~~Эгерде бир жеринен тайып калса,~~

~~[illegible]~~ Урмат чоң, бүтүн түзүк Тулпар тапса,
Сынчынын сыйга толмок ушундайда;
Шарты ушул: эң кызым ошол берем,
Эгерде бир жеринен жазып калса"...

Уккан соң бул жарлыкты алдан узап,
Кандайган көз алдына кара туман,
Айтылган Азиз хандын амиринен —
Сынчылар башын чайкап, көзүн жумган.

Ушундан бир аз кийин,... көп күн өтпөй,
Жашы кир, тоодон түшүп, талаа бойлой,
Чарчаган бышыр менен келе жатса —
Азиз хан, ушундайча тоң болбой!

Чок түшүп, тизе бүгүп, кыбыла карап,
Кабагын кычырап калган башын кармап,
Кыйкырып, кыжырланып, бир деме айтып,

Андырған, ішем сонам, қарап тұрып,
Неге бір тілек тілеп ай, қалың құлақ,
Қарасаңа, көкке айымен қайраулатқай,
Сиқырлы қазақ тұйбоқ, қандай шабай.

Шағылдыға тамған лимонның шоқ бол белдер —
~~Эр мәтне, бір мәтне,~~ бұлдыржан, асо, құлқы, бұлдандар бар,
Сиқым оқа құмырсадай құмырдан бөле,
Ұшшыжа тур тайнаған шығыл ерлар?...

Ошақтың күн тоқ тұлған бетіне ол,
Майданың сол ұшқындар айта болды,
~~[illegible]~~ Әзім хан бұл қорқақ мас, бұл қорқақ тау,
~~Бұрын хан, балам тұрған ...~~
Бұрын хан, тұрған баласы алдай қайты.

~~Әлгіжан ғай-ғай құрдас ағасындағы,~~
~~Қаһарлың сөз~~

Алғашқа ғай-тамадылдай ақмандағы,
Әсемдер айтып тұрар, табыстары
Бір-бірлеп, шамы жаны ақырған-
Әзімнен тұлпар деген тұлпарлары...

Әрке оқан, байдың малғың баласы оқып,
Тұлпарлар тілек қылып шешімде ойнасы,
Хан тұлғасы, Әлім сиқымы әлме заті дем,
Бұрын Ал, қаласына қарап қайбойы.

Әзім хан, шалалай, тыңдай қайнап;
Бар жандан, құлдарына мінім айтқан:
„Шардан, ай бұйымды бірін қайтсын,
Қасиретім — сиқым айтқан ақыр айдан!"

Барчын дейт тамындагы там токорун,
Ким экен тактын барын байкап көргүн;
Ал келип салам айтса, алик албай
Чал сүйлөйт, эки тамга бурбай көзүн:

„Айтчы Толубайлыкты сен билесиңби,
Тууганда Тулпарлыкты мен билемин,
Түйүлдай, колду тарып, кайкып учуп,
Түлкүнү, түз каргадай эр кишини»

~~Келген таң Толубай чалга ~~мин~~ минтип сүйлөйт:~~
~~„~~
~~Кулун эйин, чала чыгыш, көзүн тапкан~~
~~„Бул кулуң: Алпамыштын Чаар Аты" дейт...~~

Келген таң Толубай чалга минтип сүйлөйт:
„Сен кимсиң?. Билбей калдым көзүм көрбөй,
Бул эмне... деп сураса, Чал эшитип:
„Бул кулуң, Алпамыштын Чаар Аты" дейт...

„ ~~[illegible]~~ Ушинтип Толубай сынчы сыйлар менен...
Таң мырза, чалдын көп белек берген,
~~[illegible]~~ Кийимин, кымкап таштар өрүүгө алып,
„ ~~[illegible]~~ Азиздин Ордосуна алып келген.

Эрзен Азиз падыша, Толубай чалды-
Вазирлер көп чакырып тамына алды,
~~[illegible]~~ Айтышып ~~[illegible]~~ эки түркө тизме ойлашып
Ишин тулпар көп деп кийимге салды.

Күн дебей, түнү дебей, тоо таш дебей,
Тынбастан келип чыгып, Тулпар издей.
Кароолор ойт кара күн сыйлаганда-
Толубай, бир түлкүнү күн издебей;